

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВА: СУТНІСТЬ, ФАКТОРИ ВПЛИВУ ТА МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ

ECONOMIC SAFETY OF THE ENTERPRISE: ESSENCE, FACTORS OF INFLUENCE AND MECHANISM OF MANAGEMENT

Сиволап Л.А.

кандидат економічних наук, доцент,
Донецький державний університет управління

У статті розкрито сутність та характерні ознаки економічної безпеки з точки зору різних науковців. Представлено теоретичні підходи щодо визначення поняття «управління економічною безпекою підприємства». Наведено складові економічної безпеки підприємства. Розкрито загрози економічної безпеки підприємства з точки зору бізнес-процесів його функціонування, виділення контрагентів, відповідно до видів загроз фінансової складової економічної безпеки. Визначено основні складові напрямки механізму управління економічною безпекою підприємства.

Ключові слова: економічна безпека, загрози, механізм управління, контрагенти, бізнес-процеси

В статье раскрыта сущность и характерные признаки экономической безопасности с точки зрения различных ученых. Представлены теоретические подходы к определению понятия «управление экономической безопасностью предприятия». Приведены составляющие экономической безопасности предприятия. Раскрыты угрозы экономической безопасности предприятия с точки зрения бизнес-процессов его функционирования, выделения контрагентов, в соответствии с видами угроз финансовой экономической безопасности. Определены основные составляющие направления механизма управления экономической безопасностью предприятия.

Ключевые слова: экономическая безопасность, угрозы, механизм управления, контрагенты, бизнес-процессы

The article reveals the essence and characteristics of economic security from the point of view of different scholars. The theoretical approaches to the definition of "management of economic safety of the enterprise" are presented. The components of economic security of the enterprise are presented. The threats of economic security of the enterprise from the point of view of business processes of its functioning, allocation of counteragents, in accordance with types of threats to the financial component of economic security are disclosed. The main components of the direction of the management of economic safety of the enterprise are determined.

Keywords: economic security, threats, management mechanism, contractors, business processes

Постановка проблеми. Забезпечення економічної безпеки підприємства є однією з головних управлінських задач керівництва. Від рівня економічної безпеки залежить не тільки сучасний стан підприємства, але й його майбутній сталий розвиток. Враховуючі складні та кризові умови функціонування вітчизняних підприємств, керівництву необхідно постійно впроваджувати заходи щодо моніторингу економічної безпеки для визначення ефективних напрямків розвитку підприємства, які пристосовані до зовнішнього середовища.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аспектам та особливостям економічної безпеки підприємства присвячено праці багатьох науковців, зокрема таких як: Геєць В.М. [1], Шлемко В.Т. Бінько І.Ф. [2], Пашко П.В. [3], Єрмошенко М.М. [4], Науменко Є.Ю. [5], Барташевська Ю.М. [6], Валіков В.П., Македон В.В. [7],

Логутова Т.Г., Камышникова Е.В. [8], Бланк І.О. [9], Бабіна Н.О. [10].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Не зважаючи на значні досягнення в дослідженні науковцями теоретичних та методологічних аспектів економічної безпеки підприємства, виникає постійна необхідність у безперервному моніторингу даного питання, тому як економічна безпека це така категорія, яка знаходиться під впливом постійно мінливого середовища.

Мета статті полягає у вивченні сутності економічної безпеки, розкритті загроз які впливають на економічну безпеку підприємства та визначені напрямків механізму управління економічною безпекою підприємства.

Виклад основного матеріалу. Формування розуміння щодо сутності та особливостей економічної безпеки почалось не так давно

(90-их роках ХХ ст.). Так, у 1998 р. було ухвалено Концепцію економічної безпеки України, де її суть визначено як «... спроможність національної економіки забезпечити свій вільний, незалежний розвиток і утримати стабільність громадянського суспільства та його інститутів, а також достатній оборонний потенціал країни за всіляких несприятливих варіантів розвитку подій, та здатність Української держави до захисту національних економічних інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз». У Концепції визначено основні загрози національній безпеці України і розкрито їх суть, розглянуто питання безпеки реального та фінансового секторів економіки, функціональні і відтворювальні аспекти економічної безпеки та приведені інтегральні показники економічної безпеки України [1].

Підприємство виступає важливим елементом у загальній державній системі. Тому економічна безпека держави формується та залежить від економічної безпеки підприємств. На економічну безпеку підприємства та забезпечення його стійкості функціонування впливає багато факторів: фінансові, правові, політичні, інвестиційні, екологічні, соціальні, інноваційні та інші. Таким чином, бачимо що економічна безпека підприємства знаходиться під впливом великої кількості стратегічних факторів, урахування яких є визначальною функцією керівництва підприємства.

Досліджуючи економічну літературу, можна зробити висновок, що враховуючи складність та всеохоплююче значення економічної безпеки, сьогодні не існує загального визначення сутності та особливостей економічної безпеки.

В. Шлемко та І. Бінько вважають що економічна безпека – це «такий стан національної економіки, який дозволяє зберігати стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз і здатний задовольнити потреби особи, сім'ї, суспільства, держави» [2].

На думку П.В. Пашко, економічна безпека – це стан економічного забезпечення національної безпеки держави, загальнонаціональний комплекс заходів, спрямованих на постійний, збалансований та стабільний розвиток економічної системи держави, забезпечення самодостатності та стійкості системи, що включає механізм протидії внутрішнім і зовнішнім загрозам [3].

Відповідно до поглядів М.М. Єрмошенко економічна безпека є нічим іншим, як «такий стан економічного механізму країни, який характеризується збалансованістю і стійкістю до негативного впливу внутрішніх і зовнішніх загроз, його здатністю забезпечувати на основі реалізації національних економічних інтересів сталий і ефективний розвиток вітчизняної економіки і соціальної сфери» [4].

Якщо узагальнити існуючі підходи до визначення сутності поняття «економічна безпека», то їх можна згрупувати за спільними озна-

ками: економіко-правовий, фінансовий, інноваційний, ресурсно-функціональний, стійкісний, конкурентний, інвестиційний, інформаційний, захисний.

Як було зазначено вище, забезпечення економічної безпеки підприємства є однією з головних управлінських функцій керівництва підприємства. Для досягнення високого рівня економічної безпеки на підприємстві необхідно визначити що включає в себе управління економічною безпекою підприємства.

У науковій праці Науменко Є.Ю. дуже змістовно узагальнено теоретичні підходи щодо визначення сутності поняття «управління економічною безпекою підприємства» (табл. 1).

Визначені підходи до сутності економічної безпеки в загалі та управління економічною безпекою підприємством зокрема дають можливість визначити складові економічної безпеки. Розуміння структури економічної безпеки дає можливість визначення напрямків прийняття управлінських рішень щодо підвищення рівня економічної безпеки підприємства.

Так у складі економічної безпеки виділяють декілька функціональних складових підприємства:

1) фінансова, що є однією з найголовніших складових, яка відображає спроможність пристосовуватись до мінливого та невизначеного зовнішнього середовища;

2) кадрова, яку часто поєднують з інтелектуальною, – збереження та розвиток інтелектуального потенціалу підприємства, ефективне планування та управління персоналом;

3) техніко-технологічна, яка визначає відповідність технологій підприємства стандартам та потенціал для їх розвитку;

4) інформаційна, що визначає ефективність інформаційно-аналітичного забезпечення господарської діяльності підприємства;

5) екологічна, яка стосується дотримання підприємством усіх чинних вимог законодавства щодо норм впливу на навколишнє середовище, ступеня забезпечення екологічного контролю;

6) силова, що визначає фізичну безпеку працівників підприємства, ступінь збереження майна від негативного впливу та захищеність інформаційних ресурсів підприємства;

7) політико-правова, яка стосується формування правового забезпечення діяльності підприємства, можливості його адаптації до змін в законодавстві [6].

Ефективність діяльності підприємства залежить від зовнішнього та внутрішнього середовища. Тому можна стверджувати, що підприємство постійно знаходиться під впливом зовнішніх та внутрішніх чинників, які впливають на рівень його економічної безпеки. Далі більш детально розглянемо загрози економічної безпеки підприємства з точки зору бізнес процесів його функціонування, загрози економічної безпеки підприємства з боку контрагентів та

**Узагальнення теоретичних підходів щодо визначення поняття
«управління економічною безпекою підприємства» [5]**

Автор	Визначення	Підхід
1	2	3
Драга А.А.	Управління економічною безпекою підприємства – це захищеність життєво-важливих для підприємства інтересів від недобросовісної конкуренції, протиправної діяльності кримінальних формувань та окремих осіб, здатність протистояти зовнішнім та внутрішнім загрозам, зберігати стабільність при функціонуванні та розвитку підприємства відповідно до його статутних цілей.	Інформаційний
Бандука О.М., Духов В.Е., Петрова К.Я.	Управління економічною безпекою підприємства – це спроможність економічної системи чинити опір загрозам, що можуть призвести до її руйнації або зашкодити досягненню цілей, при цьому предметом економічної безпеки є управління економічними ризиками.	Аналізу управління ризиками
Фоміна М.В.	Управління економічною безпекою підприємства – це таке управління, при якому найбільш ефективно використовуються ресурси з метою ліквідації загроз та забезпечення ефективного і стабільного функціонування підприємства в поточному та перспективному періодах.	Ресурсно-функціональний
Олейников Є.Ф.	Управління економічною безпекою підприємства розглядається як управління, при якому найбільш ефективно використовуються корпоративні ресурси для подолання загроз і забезпечення стабільного функціонування підприємства як на сьогодні, так і в майбутньому.	
Білоусова І.А.	Управління економічною безпекою підприємства передбачає збалансований безупинний і сталий розвиток, що досягається за використання всіх видів ресурсів і підприємницьких можливостей, за якими гарантується найбільш ефективне використання їх для стабільного функціонування та динамічного науково-технічного і соціального розвитку, запобігання внутрішнім і зовнішнім негативним впливам (загрозам), забезпечення стабільного функціонування підприємства, що є важливим аспектом його успішного розвитку як сьогодні так і на майбутню перспективу.	
Ілляшенко С.Н. Кузенко Т.Б.	Управління економічною безпекою підприємства – управління з ефективним використанням ресурсів і існуючих ринкових можливостей, що дозволяє запобігати внутрішнім і зовнішнім загрозам і забезпечувати тривале виживання і стійкий розвиток на ринку відповідно до обраної місії.	
Покропивний С.Ф.	Управління економічною безпекою підприємства – це не тільки управління з використанням корпоративних ресурсів, а й підприємницьких можливостей, за якого гарантується найбільш ефективне їхнє використання для стабільного функціонування та динамічного науково-технічного та соціального розвитку, запобігання внутрішнім і зовнішнім негативним впливам (загрозам).	Ресурсно-функціональний
Грунін О.А.	Управління економічною безпекою підприємства – таке управління господарчого суб'єкта, в якому він при найефективнішому використанні корпоративних ресурсів досягає запобігання, послаблення або захисту від існуючих небезпек та загроз або непередбачених обставин і в основному забезпечує досягнення цілей бізнесу в умовах конкуренції та господарчого ризику.	
Енциклопедія економічної безпеки	Управління економічною безпекою підприємства – це управління щодо захищеності життєво важливих інтересів системи від недобросовісної конкуренції, протиправної діяльності кримінальних формувань та окремих осіб, здатність протистояти внутрішнім та зовнішнім загрозам, зберігати стабільність функціонування та розвитку відповідно до його стратегічних цілей.	Захисту інтересів підприємства
Шликов В.В., Іванов А.Р.	Управління економічною безпекою підприємства – це управління щодо захищеності життєво важливих інтересів підприємства від реальних і потенційних джерел небезпеки або економічних погроз.	

Закінчення таблиці 1

1	2	3
Забродський В.І.	Управління економічною безпекою підприємства – це сукупність чинників, які відображають незалежність, стійкість, можливості зростання, забезпечення економічних інтересів і таке інше.	Суб'єктивно-об'єктивний
Кірієнко А.В.	Управління економічною безпекою підприємства – це управління оптимальним для підприємства рівнем використання його економічного потенціалу, за якого існуючі та/або можливі збитки виявляються нижчими за встановлені підприємством межі.	Розвитку потенціалу підприємства
Аллен Д. і Каралли Р.	Управління економічною безпекою підприємства – це таке управління, що повинно здійснюватися як в організаційному, так і в оперативному змістах та підвищувати адаптованість підприємства до умов оточуючого середовища.	Організаційний
Гнилицька Л.В.	Управління економічною безпекою підприємства – здатність суб'єкта господарювання ефективно та безперервно здійснювати свою статутну діяльність на основі вживання сукупності взаємопов'язаних обліково-аналітичних та контрольних процедур, що дозволяють оптимізувати використання корпоративних ресурсів підприємства та нівелювати вплив загроз внутрішнього та зовнішнього середовища.	Системно-діяльнісний
Козаченко Г.В., Пономарьова В.П., Ляшенко О.М.	Управління економічною безпекою підприємства – це міра гармонізації в часі й просторі економічних інтересів підприємства з інтересами пов'язаних з ним суб'єктів навколишнього середовища, які діють поза межами підприємства.	Узагальнюючий (системний)

загрози економічної безпеки підприємства з боку фінансів.

Так у табл. 2 представлено загрози економічної безпеки підприємства з точки зору бізнес-процесів його функціонування, які згруповано по трьом групам: бізнес-процеси вдосконалення і розвитку, бізнес-процеси ведення основної діяльності, допоміжні бізнес процеси.

Друга група загроз економічній безпеці підприємства представлена виділенням контрагентів по певним характеристикам з можливим набором загроз:

- відповідальність, правдивість, серйозність партнерських намірів (наявність негативної інформації, що стосується відповідальності, правдивості, серйозності намірів контрагента);

- відомості про кредитну історію (наявність негативної кредитної історії, відсутність інформації про кредитну історію);

- управлінські та юридичні аспекти діяльності контрагента (залучення контрагента в судові розгляди, відсутність узгодженості позицій акціонерів (власників), контрагента з основних питань діяльності, вірогідність реорганізації контрагентів в найближчому майбутньому, вірогідність відкриття в найближчому майбутньому або фактичний початок процедури банкрутства і (чи) ліквідації контрагента, наявна арбітражна практика у контрагента в попередні періоди);

- якість пропонуваного до підписання договору про співпрацю (низька якість договору про співпрацю, відсутність договору про співпрацю);

- зміна фінансового стану контрагента в динаміці (погіршення стану, що спричиняє за

собою неплатоспроможність контрагента, інвестиційні ризики та кредитні ризики) [7; 8].

Третя група загроз згрупована відповідно до класифікаційних ознак та видів загроз фінансової складової економічної безпеки, а саме:

1. Рівень фінансової діяльності (загрози фінансової діяльності підприємства в цілому; загрози фінансової діяльності окремих структурних підрозділів (центрів відповідальності) підприємства; загрози фінансової діяльності щодо здійснення окремих господарських операцій підприємства).

2. Функціональний вид фінансової діяльності (загрози, що проявляються у сфері інвестиційної діяльності підприємства; загрози, що проявляються у сфері кредитної діяльності підприємства; загрози, що проявляються у сфері емісійної діяльності; загрози, що проявляються у сфері інноваційної діяльності; загрози, що проявляються у сфері інших видів фінансової діяльності підприємства).

3. Об'єктна спрямованість (загрози фінансовим операціям підприємства; загрози активам підприємства; загрози фінансової інформації підприємства; загрози фінансовим технологіям підприємства; загрози фінансовому персоналу (фінансовим менеджерам) підприємства).

4. Характер прояву (реальні загрози, потенційні загрози).

5. Джерела виникнення (зовнішні загрози; внутрішні загрози).

6. Характер походження (загрози, генеровані дією об'єктивних чинників і умов; загрози, генеровані діями суб'єктів фінансових відносин підприємства).

**Загрози економічної безпеки підприємства
з точки зору бізнес-процесів його функціонування [7]**

Бізнес-процеси підприємства	Загрози економічної безпеки
Бізнес-процеси вдосконалення і розвитку	
Стратегічне управління	Неправильна постановка місії, стратегії, мети діяльності підприємства, нерациональний вибір видів продукції, що виробляється
Розвиток технологій	Недосконалість існуючих технологій виробництва, помилковість у виборі і впровадженні нових виробничих технологій
Управління проектами	Помилковість у виборі проектів, що приймаються до впровадження на підприємстві
Управління якістю	Невідповідність сировини, матеріалів і продукції, що випускається, існуючим стандартам якості
Бізнес-процеси ведення основної діяльності	
Матеріально-технічне постачання і збут	Відсутність оптимізації обсягів і термінів постачання замовлення (сировини і матеріалів). Нераціональна цінова політика закупівлі сировини, низька його якість
Виробничі процеси	Криза недо- чи надвиробництва продукції. Моральне застарівання вироблюваної продукції недотримання термінів виробництва продукції
Маркетингова діяльність і продажі	Неправильне визначення маркетингової стратегії підприємства і позиціонування товару на ринку. Нераціональна цінова політика. Обмеженість ринку збуту
Обслуговування діяльності сервісними службами	Ігнорування рекламної діяльності. Порушення правил після продажного обслуговування
Допоміжні бізнес-процеси	
Підтримка інфраструктури підприємства	Помилки в розробці планів розвитку підприємства. Недостовірне ведення бухгалтерського обліку і складання звітності підприємства
Інженерно-технічне забезпечення	Відхилення в режимі роботи підприємства внаслідок технічних неполадок, дефектів основних засобів
Інформаційне забезпечення	Забезпечення збереження і конфіденційності інформації
Документообіг	Невідповідність ведення бухгалтерського обліку правилам документообігу. Неточність у відображенні даних. Порушення термінів здачі документів
Управління персоналом	Організація режиму праці і відпочинку персоналу. Призначення матеріально відповідальних осіб. Визначення рівня доступу до робіт і документів

7. Часовий період (поточні загрози; довгострокові загрози).

8. Рівень вірогідності реалізації (загрози з низьким рівнем вірогідності; загрози із середнім рівнем вірогідності; загрози з високим рівнем вірогідності; загрози, вірогідність яких визначити неможливо).

9. Розмір можливого збитку (загрози з допустимим рівнем збитку; загрози з критичним рівнем збитку; загрози з катастрофічним рівнем збитку).

10. Можливість передбачення (прогнозовані (передбачувані) загрози; непрогнозовані (непередбачувані) загрози) [7,9].

Враховуючи, вище зазначене можна стверджувати, що сучасні вітчизняні підприємства функціонують в складних умовах під впливом великого спектра зовнішніх та внутрішніх загроз. Тому в межах забезпечення високого рівня економічної безпеки необхідно розробити механізм управління економічною безпекою підприємства.

Так Бабіна Н.О. [10] пропонує наступний механізм управління економічною безпекою підприємства, який базується на одному з методологічних підходів:

– стан безпеки розглядається через захист від економічних злочинів та інших зазіхань (вузьке значення);

– стан безпеки розглядається через захищеність від внутрішніх та зовнішніх загроз (необхідність врахування яких не завжди усвідомлюється керівництвом підприємства) та адаптаційні властивості підприємства;

– стан безпеки визначається ефективністю використання ресурсів або потенціалу підприємства (ресурсно-функціональний підхід, який не враховує використання некорпоративних ресурсів забезпечення економічної безпеки підприємства та динаміку його розвитку);

– безпека сприймається через наявність конкурентних переваг і економічного потенціалу (що без належної реалізації не гарантує економічної безпеки підприємства);

– безпека розглядається як ступінь реалізації і захисту економічних інтересів (розвинена інтерпретація з акцентом на створенні специфічної системи захисту інтересів, що реалізуються через функціональні складові);

– комплексний підхід управління економічною безпекою, який поєднує в собі різні методичні підходи [10].

Висновки. Таким чином, економічна безпека підприємства є суттєвим показником, який характеризує розвиток підприємства. Зміцнюючи рівень економічної безпеки підприєм-

ство стає більш потужним та досягає сталого розвитку. Однак, враховуючи великий спектр загроз, які впливають на економічну безпеку підприємства, необхідно розробляти ефективні механізми управління економічною безпекою підприємства. Одним з головних чинників що необхідно враховувати при формуванні механізму управління економічною безпекою підприємства виступає оцінка сучасного стану економічної безпеки підприємства. Це може стати предметом подальшого дослідження у сфері економічної безпеки.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Концепція економічної безпеки України / [кер. Проекту В.М. Геєць]; Ін-т екон. прогнозування НАН України. – К. : Логос, 1999. – 56 с.
2. Шлемко В.Т. Білько І.Ф. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення : монографія. – К. : НІСД, 1997. – 144 с.
3. Пашко П.В. Умови та чинники забезпечення митної безпеки / П.В. Пашко // Митна справа. – 2010. – № 1(67). – С. 5-16.
4. Єрмошенко М.М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення. – К. Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2001. – 309 с.
5. Науменко Є.Ю. Механізм управління економічною безпекою підприємства в умовах кризи / Є.Ю. Науменко // Молодий вчений. 2017. – № 6 (46). – С. 462-466.
6. Барташевська Ю.М. Економічна безпека підприємства: фактори впливу та шляхи забезпечення / Ю.М. Барташевська // Економіка і суспільство. 2016. – № 7. – С. 189 – 194.
7. Валіков В.П. Економічна безпека підприємства в концепті процесного управління. / В.П. Валіков, В.В. Македон // Нобелівський вісник. 2017. – № 1. – С. 12-22.
8. Логутова Т.Г. Экономическая безопасность промышленных предприятий: монография / Т.Г. Логутова, Э.В. Камышникова. – Мариуполь: ПГТУ, 2012. – 230 с.
9. Бланк И.А. Управление финансовой безопасностью предприятия / И.А. Бланк. – 2-е изд., стер. – К.: Эльга, 2009. – 776 с.
10. Бабіна Н.О. Новітні підходи до організації підтримки економічної безпеки підприємства / Н.О. Бабіна // Науковий вісник Мукачівського державного університету. 2016. – Вип. 2 (6). – С. 59-63.